

ПАРК ПРИРОДЕ ГОЛИЈА

У средишњем делу општина Ивањица, Сјеница, Краљево, Нови Пазар и Рашка налази се високо издигнута планина Голија, која плени својим рељефом, климом, хидрографијом, флором и фауном. Планина Голија представља непроцењиво природно богатство и ако се узме у обзир чињеница да је једини резерват биосфере у нашој земљи, њена истинска вредност добија прави значај. Голија је једна од најлепших и шумама најбогатијих планина у Србији. Налази се 40 km југозападно од Ивањице и 32 km северно од Новог Пазара и пружа велике могућности за одмор и рекреацију у готово нетакнутој природи. Голија је у облику потковице у дужини од 32 km и окружена је на северу планином Јелицом, на истоку Копаоницом, Чемерном и Радочелом, на западу Јавором, на југу Златибором, Јадовником и висоравни Пештер. Ограничена је долином Ибра на истоку, Рашке и Људске реке на југу, Моравице на западу и средишњим делом реке Студенице на северу и северозападу. Битну одредницу положаја Голије чини непосредан контакт на истоку са Ибарском магистралом, која повезује Београд са Косметом, Македонијом и Црном Гором и попречна магистрална саобраћајница Рашка-Нови Пазар-Сјеница, на југу. Најближа веза са Западноморавском магистралом је од Ивањице, преко Пожеге. Ибарском долином пролази железничка пруга Краљево-Рашка-Приштина. У Парку је 2002. године живело 7.950 становника, односно 14.752 становника у 49 села - КО, односно 64 насеља и засеока која су обухваћене границом истраживања. Густина насељености је 16 ст./km². По попису из 2011. број становника је смањен за 20 процената.

Природне туристичке вредности

Голија припада унутрашњој зони Динарског планинског система. Пружа се у правцу запад-исток. Рељеф се може поделити на долинско-брдски, прелазни и планински. Разуђен је, са плодним земљиштем, богатим и разноврсним биљним и животињским светом, изузетном очуваношћу изворних природних и културних вредности. Голија

слободно може носити епитет ваздушне бање у којој се разликују три климатска појаса. Долински са брдским, обухвата просторе до 700 m надморске висине, а карактерише се умерено-континенталном климом модификованом утицајем околних планина. Прелазни, обухвата простор између 700-1300 m надморске висине, са дугим и оштрим зимама и кратким, свежим летима. Зиме су са доста снежних падавина, а лета са топлим данима и свежим ноћима. Планински, обухвата просторе са надморском висином преко 1300 m. Карактеришу га оштре и хладне зиме и кратка прохладна лета.

Хидрографска мрежа планине Голије, која припада Црноморском сливу, веома је развијена и густина мреже се процењује на преко 2100 m/km². На Голији се налази извориште Моравице (извире на надморској висини од 1425 m и спушта се на надморску висину од 396 m) и Студенице (извире на надморској висини од 1500 m и спушта се на надморску висину од 629 m). Голијска река и Јабуковачки поток, који раздвајају Голију и Јавор, састају се испод Глеђице и образују Моравицу. Моравица код Међуречја прима са леве стране Ношницу, код Буковице, Буковицу, а нешто северније Грабовицу. Десне притоке су јој Пакашница, Мањански и Будожелски поток, Лучка, Марина и Лишанска река. Студеница скупља воду источног дела Голије, а изворишта су јој на Одвраћеници која је добила назив јер воду извора „одвраћа“ у три слива и у Честим врелима. Код Девића прима Брусничку реку. Пробијајући се између Голије и Радочела, улива се у Ибар код Ушћа. На платоу изнад ове бистре и чисте хладне реке изграђен је велелепни манастир Студеница.

Поред река, на Голији су значајна и језера. Језеро на Округлици „Небеска суза“ настало је после једног земљотреса у Румунији 1974. године. То је највеће језеро у Моравичком крају. Језеро испод Црепуљника, које је потпуно зарасло у тресавску вегетацију носи назив „Кошаниново језеро“. Име је добило по познатом ботаничару, академику Др Недељку Кошанину, рођеном у овом крају. Занимљив феномен везан је за ово језеро: када су кишни дани ниво воде у језеру опада, а када је сунчано време језеро надолази. Иначе, језеро је готово потпуно зарасло у траву и тресавску вегетацију. Оно се састоји од два језера, великог и малог, облика елипсе. Дајићко језеро (Тичар језеро) се налази у густој четинарској шуми, непосредно поред асфалтног пута за Беле Воде (30 km удаљено од Ивањице). За њега су везане многе легенде. За Тичар језеро везује се и научни рад Др Недељка Кошанина и Радована Ршумовића. Тичар језеро је у основи троугласто и дуго је 10-15

метара. Раније је било много веће и отицало је у реку Пакашницу. Образовано је од атмосферских вода и језерска вода је временом растварала стене на свом дну, тако да се басен језера удубљивао док није допро до издани одакле и данас добија воду и тако се одржава. Дајићко језеро је тресетиште које се полако претвара у бару. Шумари кажу да су 60-их година постојала три нивоа језера, и да је имало редован доток воде. Када је поред језера изграђен пут Ивањица-Сјеница, вода која се сливала у језеро почела је да отиче каналом, а језеро да се смањује.

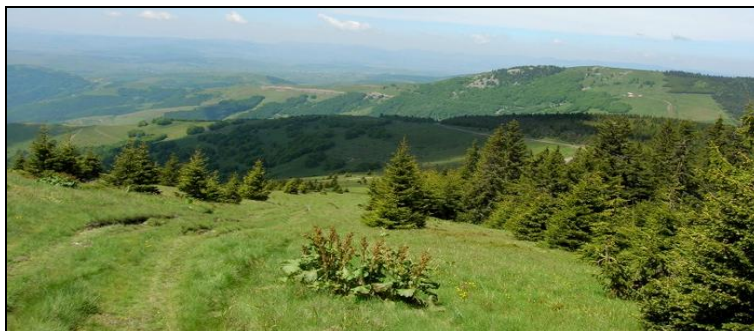

Дајићко (Тичар) језеро

Парк природе је простор добро очуваних природних својстава вода, ваздуха и земљишта, преовлађујућих природних екосистема и без већих деградационих промена предеоног лика и у целини представља значајни део очуване природе и здраве животне средине. На простору планина Голије и Радочела установљен је Парк природе Голија Уредбом Владе Србије из јула 2001. године и разврстан у I категорију заштите као природно добро од изузетног значаја, на 75.183 ha („Службени гласник РС“, бр. 45/01). На предлог Завода за заштиту природе Србије, комитет МАВ/UNESCO је у оквиру Парка природе од 75.183 ha прогласио резерват биосфере „Голија-Студеница“ на простору од 53.804 ha. Разлози леже у испуњавању три основне комплементарне функције: функције заштите, функције развоја и функције логистичке подршке.

Проучавати флору и вегетацију планине Голије и исказати њену вредност са аспекта заштите природе, представља прави изазов и

надахнуће за сваког ботаничара. Повољни едафски, хидролошки и климатски услови и дисециран рељеф са дубоким долинама условили су велику разноврсност флоре и вегетације овог планинског простора. Од кључног значаја за простор су расположиви природни ресурси, будући да обимом, разноврсношћу и специфичношћу представљају основни критеријум за успостављање посебних режима заштите, коришћења и управљања. Евидентирано је око 20 шумских заједница. До сада је на Голији забележена 1 091 врста живог света. Обрасла је буковом шумом на северним, североисточним и источним експозицијама. Испод појаса букве налази се појас храста. Изнад појаса букве налази се појас мешовитих, буково-јелових и буково-смрчевих шума, затим субалпийски појас смрчеве шуме и на крају планински пашњаци. Занимљиви су варијетети смрче који неодољиво подсећају на оморику, а два таква примерка расту поред Голијске реке и заштићени су. Веома је, за разлику од других крајева, распрострањено шумско шибље: леска, дрен, глог, клека и зеленика, а на Голији расте и црвена зова. Шуме су богате шумским воћем (боровница, јагода, малина, купина, рибизла и огрозд).

Пејзаж са Голије

На Голији је евидентирано више од 45 врста дрвећа, при чему се констатује висок степен очуваности природног састава. Евидентирано је присуство племенитих лишћара: планинског јавора, горског јавора, белог јасена, планинског бреста, пољског бреста, млеча итд. Поред непланске експлоатације, Голија је остала богата шумом, тако да се у неким деловима могу наћи стабла висока 40 m. Као што сваки простор има свој симбол и своје обележје, за Голију се може рећи да је центар

реликтних биљних врста и царство планинског јавора (*Acer heldreichii*), који овде гради своје најлепше и најочуваније лишћарске и лишћарско-четинарске шуме. Са аспекта заштите планинског јавора и његових заједница, од великог значаја је чињеница да је ова врста преживела ледено доба и да је у свом изворном облику данас фрагментарно очувана, али је и угрожена врста. Не треба занемарити ни податке о констатованих 117 врста и варијетета алги, 40 врста маховина, 7 врста лишајева и 75 врста гљива. Простор Голије одликује рефугијални карактер станишта што је омогућило опстанак терцијарне флоре. Голија са планином Таром представља рефугијум терцијарне флоре у Србији и значајна је као центар генетске, специјске и екосистемске разноврсности на Балкану и у Европи.

Парк природе Голија је пребогат дивљачи и њиме данас крстаре ловци на вукове, лисице, дивље свиње, медведе, јазавце, јелене и зечева. Ловиште Голија обухвата површину од 32.507 ha, надморска висина је од 600-1833 m, па се убраја у групу високопланинских ловишта. Због присуства 95 врста птица, Голија је једна од веома важних планинских орнитолошких европских центара. Њихово присуство у различитим типовима станишта, показује колико је разноврстан свет птица.

Антропогене туристичке вредности

Културно-историјске вредности Голије карактеришу бројни трагови културно-историјског наслеђа. У селу Куманица на 16 km југозападно од Ивањице, у правцу према планини Голији у близини старе запуштене воденице- поточаре, налази се стари камени мост преко реке Моравице. Немогуће је утврдити ко је и када подигао овај мост у селу Куманици. Судећи по његовој техници, он би могао бити грађен у исто време кад и мостови у Призрену, што значи у XV веку. У традицији овог краја мост постоји под називом „Римски мост“, премда у њему нема ничег римског. Опет, с обзиром на стари пут, који је најкраћа спона Санцака и Србије, могуће је да у народу живи памћење на остатке неког пута из римског времена, па је претпоставити да је на овом истом месту био и мост. У подножју Голије налазе се остаци српске средњовековне државе: престоница Рас, градови Маглич и Брвеник, манастири Сопоћани, Ђурђеви Ступови и Студеница. Сама Голија владарима није била занимљива, али је народу увек пружала сигурно уточиште. Манастир Студеница је основан крајем XII века, као главна задужбина родоначелника династије Немањића, Стефана Немање, да би

временом постао најзначајнији духовни центар нове српске средњовековне државе и са највећим утицајем на друштвени и културни развој земље. У XII и XIII веку, у комплексу манастира се налазило 13 цркава са пратећим објектима, од којих су до данас остале очуване само три: Богородичина црква, црква Светог Николе и црква Светог Јоакима и Ане. Манастир Студеница је једна од највреднијих грађевина у стваралаштву српског народа и једно од најзначајнијих средишта средњовековних збивања. Од 1986. године налази се на листи УНЕСКО-а као објекат светске културне и природне баштине (заштитом обухваћен простор око 262 ha).

Манастир Градац је подигнут 1268. године. Задужбина је краљице Јелене Анжујске, принцезе француског порекла и жене краља Уроша. У селу Градац, недалеко од села Девићи, налази се Градачки крст неуобичајено великих димензија на коме су ранохришћански симболи и слова исписана 1662. године. Исте године подигнут је најстарији крајпуташ у Моравичком крају, посвећен кнезовима Милошу и Захарију. Манастир Придворица се налази у Придворици, 28 km југоисточно од Ивањице. По архитектонским карактеристикама типичан је представник средњовековне рашке школе. Помиње се у Немањиној повељи, што значи да је веома стар. Манастир Ковиле се налази у истоименом насељу, али није утврђено да ли је насеље добило име по манастиру или манастир по насељу. Удаљен је 30 km од Ивањице идући на југ. Ова средњовековна грађевина са делимично очуваним фрескама потиче са краја XII и почетка XIII века, али то још није поуздано утврђено. Најбоље је очувана фреска „Исус Христос Пантократор”, чији се ликови одликују монашким карактером и указују да је фреска настала почетком XIII века. Манастир чине цркве Светог Архангела Гаврила и Светог Николе. Ковиле се први пут помиње 1606. године у Крушевачком поменику, а 1651. године поменут је у једном запису. На Голији се организује неколико традиционалних културних манифестација са циљем очувања изворног мелоса, хумора, народне ношње и обичаја Моравичког краја као што су : Звуци Голије, Јавора и Мучња, традиционални народни сабор на Тичар језеру (21. јула) , народни сабор у Куманици, Манифестација кулинарства у селима Голије која се одржава у Придворици, Хајка на вука и др.

У границама Парка природе Голија до сада су заштићени: Строги природни Резерват Јанков камен (површине 8,50 ha), Строги природни Резерват изнад Љутих Ливада (површине 30 ha), Природни простор око непокретног културног добра манастира Студеница (површине 269,34

на) и Споменик природе Стабло Зеленике у порти манастира Студеница. Саобраћајна изолованост, економска неразвијеност, изразита депопулација и низак социјални стандард становништва су главни фактори који су утицали на очуваност природне и животне средине Парка природе Голија. Простор Парка природе Голија је зониран у три степена заштите, који су мозаично распоређени. Природно добро Голије чине 18 локалитета под режимом првог степена заштите, 20 локалитета са режимом другог степена заштите и простор на коме је установљен трећи степен заштите. Поред ових локалитета, границама Парка природе Голија обухваћен је и заштићен природни простор око манастира Студеница, на коме важе режими утврђени Одлуком о утврђивању граница непосредне околине и заштите природног простора манастира Студеница.

Материјална база туризма на Голији није на завидном нивоу. Иако пружа огромне могућности за развој туризма, недостатак и неуређеност смештајних капацитета представља један од важнијих проблема са којима се суочава овај простор. Хотел „Голијска река“ удаљен је 260 km од Београда и 40 km од Ивањице. Прилаз овом хотелу је са пута Ивањица-Беле Воде. Непосредно испред Белих Вода одваја се десно пут дужине 8,5 km који води до самог хотела. Располаже са 94 лежаја. На жалост, већим делом године хотел је затворен и прети да буде запуштен. У срцу Голије, на надморској висини од 1400 m, на удаљености од 100 m од ски лифта, на брду Дајићи, налази се кућа за одмор породице Луковић из Ивањице. Кућа располаже са три четворокреветна апартмана са највишом категоријом. На 18 km од Ивањице ка врху Голије, на 920 m надморске висине, налази се вила Аврамовић, окружена столетним шумама и пашњацима. Располаже са 4 двокреветне собе и апартманом са 5 лежаја. Вила Селена у селу Рудно на Голији нуди два објекта за издавање који се налазе у дворишту породичне куће па се доживљава прави утисак живљења на селу. У подножју Голије, на путу Међуречје-Римски мост, на сопственој парцели у селу Комадине, Драшко Милосављевић, столар из Ивањице, почео је градњу туристичког етно комплекса „Голијски конаци“. Етно комплекс се налази на 650 m надморске висине, а од Ивањице је удаљен 13 km и налази се на регионалном путу који води до Парка природе и Резервата биосфере Голија. На све четири стране пружа се поглед на раскошну природу. Комплекс чине две комфорно опремљене шестокреветне брвнаре са по две спаваће собе, дневном собом, кухињом, купатилом и терасом и три четворокреветна бунгалова.

Мастер план развоја туризма на Голији са пословним планом донет је крајем децембра 2007. године. Према плану Голија ће свој успех градити кроз иновативан, али одржив развој, чиме даје дугорочну корист свим кључним субјектима и првенствено свим становницима овог простора. Узимајући у обзир ресурсе, атракције и атрибуте Голије, предлог Мастер плана је да се конкурентско тржишно позиционирање Голије базира на богатству природних и културних ресурса, историји, традицији и идентитету дестинације, јер то омогућава интеграцију ових елемената и њихово обликовање у диференцирана искуства, производе и активности. Већи део смештајних капацитета, као и пратећих објеката у туристичкој функцији, биће лоциран дисперзно по простору плана, уз концентрације у туристичким центрима и у појединим насељима. Основни производи које ће туристичка дестинација Голија нудити својим гостима су: Биодиверзитет и екологија; Активности у хармонији са природом; Доживљај руралне Голије; Студеница и култура; Одмор и рекреација; Живот на планини.

Чудновата природа, богата култура и јединственост простора Парка природе Голија ствара слику правоГ Голијата међу планинама Србије, са огромним потенцијалима будућег развоја. Голија је део заштићеног простора, те као таква свој развој мора остваривати тако да валоризује богатство природних и културно-историјских елемената простора, а да истовремено негује и штити та своја богатства. Отежавајућа околност за развитаК туризма на Голији одувек је била саобраћајна инфраструктура, односно њено непостојање или лоше стање. Почетком ове деценије почела је више да привлачи пажњу и погледе појединаца, па је из године у годину све веће интересовање за градњу викендица, угоститељских објеката и скијалишта. Али, и поред свега тога, треба пронаћи прави начин како навести што већи број туриста да посети Голију, створити препознатљив имиџ, јер данас је веома тешко суочити се са конкуренцијом, а планински центри попут Копаоника, Златибора одавно представљају атрактивна и незаобилазна места за одмор, како зими, тако и лети. Јавно добро као што је Голија мора представљати стратешки интерес за државу, која том развоју и заштити мора конкретно и активно да доприноси. За Голију многи не знају, па тако ни који су њени потенцијали. Први кораци су направљени, али да би постала озбиљан туристички центар биће потребно још дуго корачати.

Ивана Баковић